

Kousbroeks karakter

In Gogols *Dode zielen* komt een mooie beschrijving voor van een banket dat wordt klaargemaakt terwijl de gasten een partijtje whist spelen. Eindelijk kan er gegeten worden, en dan schrijft Gogol: 'Nadat de gasten een glaasje donkere, olijkleurige wodka hadden gedronken, - een kleur die men alleen bij de doorzichtige Siberische halfedelstenen aantreft die in Rusland voor zegelringen worden gebruikt, - kwamen ze van alle kanten met een vork gewapend op de tafel toe en begonnen, zoals dat heet, hun karakter en neigingen te onthullen'.

Of Rudy Kousbroek zijn karakter en neigingen aan tafel onthult, weet ik niet, maar hij doet het in elk geval in zijn geschriften. Af en toe laat hij daarbij ook mijn naam vallen, zoals op 17 maart j.l. in *NRC Handelsblad*. Onder de kop 'Het vertrouwen op waarheid' snijdt Kousbroek het historische verschil aan tussen protestanten en katholieken, dat volgens hem 'de onmiskenbare verklaring (is) voor allerlei culturele verschillen'. Maar, zo voegt hij eraan toe, 'er rust een soort taboe op, het wordt niet bij naam genoemd'. Ziedaar een truc die Kousbroek wel vaker toepast: eerst constateert hij een zogenaamd taboe en vervolgens noemt hij het, als was hij de enige die zich niet heeft laten intimideren, alsnog bij naam.

In werkelijkheid gebeurt er iets anders: Kousbroek etaleert zonder enige gêne zijn eigen - anti-katholieke - vooroordelen. Dat blijkt pas goed uit de passage, een paar alinea's verder, waarin hij mij ter sprake brengt: 'Een ongelofelijk staaltje is dan bijvoorbeeld de bespreking van Mulisch' boekenweekgeschenk door Arnold Heumakers in het vorige Boekennummer (van 10 maart); er komt een passage in voor waarin het streven om iemand aan zijn uitspraken te houden omschreven wordt als 'reductionistisch lezen' en het 'degraderen van literatuur tot informatie'. Zoiets rooms had ik in geen jaren meer gelezen'.

Nog afgezien van de vraag of Kousbroek iets dergelijks ook had durven opschrijven als ik niet een katholieke maar een joodse achtergrond had gehad, slaat het nergens op.¹ In mijn stuk ging het erom dat elementen uit de werkelijkheid binnen een literaire tekst een andere status hebben dan daarbuiten. Mij leek dat een eenvoudige zaak van literaire sensibiliteit, mijn stuk bevatte zoiets als het ABC voor literaire analfabeten, en dat ook Rudy Kousbroek blijkens zijn reactie tot deze categorie moet worden gerekend, daar keek zelfs ik van op. Of zou het dan toch waar zijn, zoals Kousbroek onbedoeld suggereert, dat alleen (ex)katholieken over die sensibiliteit beschikken?

Waarschijnlijker is dat Kousbroek een aanleiding heeft gezocht om mij weer eens een plaagstootje toe te dienen. (Hoe moet je zo'n trouwe belager eigenlijk noemen - een polemische *stalker*?) Een kleine twee jaar geleden is hij ermee begonnen. In een artikel in *NRC Handelsblad* omschreef hij toen een postmoderne criticus met wie hij in Japan had kennisgemaakt als 'een soort Japanse Arnold Heumakers, vergiftigd door woorden die niets betekenen, en dat in dienst, vrees ik, van

¹ Wie niets begrijpt van het alledaagse antisemitisme van Ter Braak en Du Perron in hun correspondentie (zie H.A.Gomperts *Een kern van waarheid*), zou eens moeten nadenken over de kennelijke vanzelfsprekendheid van Kousbroeks antipapisme.

nationalistische leugens, net als au fond bij Heidegger'.

Kousbroek hoeft echter niets te vrezen, want waar hij bij mij die 'nationalistische leugens' ontdekt heeft, dat zou hij me toch eens moeten uitleggen. Ik woon graag in Nederland of liever: ik woon graag in Amsterdam, maar het vaderland maakt op mij ook vaak de indruk van een open inrichting. Bijvoorbeeld wanneer ik onze nationale rationalist Kousbroek logica zie bedrijven. Zijn kennis van mijn 'nationalistische leugens' kan immers alleen op het volgende syllogisme berusten: Heumakers houdt van Heidegger, Heideggers denken staat 'au fond' in dienst van nationalistische leugens, dus bij Heumakers moet dat ook het geval zijn. Zoals men ziet: moeilijk is het niet om rationalist te worden, je hoeft alleen maar de feiten te negeren.

Maar nu Kousbroeks karakter, al beginnen de contouren daarvan al een beetje zichtbaar te worden. In november 1998 was ik opnieuw zijn kop van jut, ditmaal naar aanleiding van het boek *De horizon van Buitenveldert*, dat ik het jaar daarvoor samen met de filosoof Oudemans had gepubliceerd. Kousbroek sprak erover in Utrecht, tijdens de lezingencyclus 'Schrijvende denkers' die was georganiseerd door het Studium Generale. Het tweede deel van zijn lezing liet hij in het *Cultureel Supplement* van *NRC Handelsblad* afdrukken, het eerste deel verscheen een paar maanden later in het *Nieuw Wereld Tijdschrift*. De pensioenen van de krant zijn blijkbaar erg laag, getuige deze dubbele publicatie, want Kousbroek wist van te voren (net als ik, die ook een lezing in de cyclus heb gehouden) dat de teksten bestemd waren om in een boek te worden gebundeld. Over dat boek kom ik zo meteen te spreken. Eerst de publicatie in *NRC Handelsblad*.

Over de inhoud van *De horizon van Buitenveldert* krijgt de krantenlezer bij Kousbroek niets te horen. Het is toch allemaal 'gezever' wat Heumakers en Oudemans te berde brengen, zal hij gedacht hebben. Makkelijk. Het enige wat hem interesseerde, was het aan Heidegger ontleende waarheidsbegrip dat wij zouden hanteren. Kousbroek kon er niets anders in zien dan een gevoelsmatig subjectivisme. En naar aanleiding van enkele postmoderne historici schreef hij: 'Alles is subjectief, alles is een socio-politieke constructie (dat is zuiver Heidegger)'.

In een reactie in *NRC Handelsblad* (4-12-1998) maakte ik Kousbroek erop attent dat dit laatste klinkklare nonsens is. Wie Heidegger subjectivisme toeschrijft, weet niet waar hij het over heeft. Je kunt Heideggers waarheidsbegrip met enig recht relativistisch noemen, want bij hem ontbreekt Kousbroeks rationalistische geloof in een universele waarheid; waarheid is voor Heidegger per definitie eindig en contingent, maar met subjectivisme en gevoelens heeft dat niets te maken. Kousbroek had dus van Heidegger weinig begrepen, dat werd mij al snel duidelijk. Sterker nog: ik kreeg steeds meer het vermoeden dat hij ook niet veel van Heidegger *wist*, ondanks de vermelding (in dezelfde lezing) van zijn vroegere lectuur van *Holzwege* en van de colleges die hij in Parijs bij de Franse Heidegger-interpret Jean Wahl had gevolgd.

Mijn vermoeden veranderde in zekerheid toen ik de tekst van het eerste deel van zijn lezing onder ogen kreeg. Daarin memoreert Kousbroek zijn toenemende ergernis over het feit 'dat veel van Heideggers denkbepelden op een arbitraire manier samenhangen met de Duitse taal, en dus niet universeel waren maar plaatsgebonden'.

In de oorspronkelijke versie volgt er nog een onthullend zinnetje op: 'Ik denk overigens niet dat Heidegger daar ooit enig vermoeden van heeft gehad'. Je hoeft echt maar heel weinig te weten van Heidegger (bij wie de taalgebondenheid van het denken een van de hoofdthema's is) om de dwaasheid van zo'n opmerking in te zien. Toen ik Kousbroek hierover sprak, nam hij het bewuste zinnetje dan ook prompt terug. Heel verstandig, alvast één *bêtise* minder.

Maar het andere zinnetje ('dat is zuiver Heidegger') viel niet meer terug te nemen, want dat stond al in de krant en kon dus in mijn publieke reactie onder vuur worden genomen. Wie schetst nu mijn verbazing, toen ik onlangs Kousbroeks lezing in het boek *Schrijvende denkers* teruglas: ook dat zinnetje was geschrapt! (Val een zin van Kousbroek aan en hij schrapt hem, val alles aan wat hij heeft geschreven en je houdt niets meer over.) Opnieuw heel verstandig uiteraard, maar nog niet geschrapt waren de beledigingen aan Oudemans' en mijn adres, terwijl ik hem toch geheel belangeloos had gewezen op de onzin waarmee hij zich bijna belachelijk had gemaakt. Gelukkig bleek in de titel van de lezing ('Over oprechtheid') nog wel iets van de oorspronkelijke krantenkop ('Wat ik hoor is onoprechtheid') te zijn overgebleven. Je hebt alleen deze toelichting nodig om de ware strekking ervan te doorgronden. Net als in Gogols *Dode zielen* zijn het vaak de kleine dingen waarin iemand zijn karakter en neigingen onthult.

Tot slot nog een tip voor Kousbroek. In zijn lezing vraagt hij zich af hoe de Chinezen ooit Heideggers denken van het Zijn deelachtig kunnen worden, aangezien hun taal voor het woord 'zijn' geen equivalent bezit. Ik kon het hem niet vertellen, totdat ik kort geleden hoorde dat er wel degelijk een Chinese vertaling van *Sein und Zeit* bestaat. Misschien moet Kousbroek die maar eens lezen. Met zijn geweldige kennis van het Chinees zal hij er vast meer uit opsteken dan hij tot nu toe heeft gedaan uit het Duitse origineel en de Franse interpretatie.

(*De Revisor*, Jrg.27, nr. 3, juni 2000)